

2-TOM, 3-SON

TA'LIM RUS VA QARDOSH TILLARDA OLIB BORILADIGAN  
MAKTABLARDA O'ZBEK TILI DARSLARINI BLUM TAKSONOMIYASI  
ASOSIDA TASHKIL ETISH

Ohangaron shahar 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi birinchi toifali o'zbek tili fani  
o'qituvchisi

**Nurmamatova Zulxumor Nurmamat qizi**

ANNOTATSIYA

O'quvchilar mustaqil ta'limini Blum taksonomiyasi asosida tashkil etish bosqichlari, mohiyati va metodikasi berilgan. Ta'lim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tili ta'limida o'qitishning zamonaviy usullaridan foydalanish metodikasini tadqiq qilishning dolzarbligi ilgari surilgan. Blum taksonomiyasi asosida 10- sinflarda "Renessans" mavzusini o'qitishda foydalanish yo'llari ko'rsatilgan. O'quvchilar mustaqil ta'limi natijasida erishiladigan yutuqlar bayon etilgan.

**Kalit so'zlar:** ta'lim texnologiyalari, zamonaviy ta'lim, Blum taksonomiyasi, bilish, tushunish, qo'llash, analiz, sintez, baholash.

Ta'lim - bu o'quvchini o'qitish yoki ma'lum bir mavzuni o'rganish jarayonidir. Maqsad - bu odamlarning rivojlanishi, bilimlari, ta'sirchanligi, axloqiy va ijtimoiy imkoniyatlarini yaxshilash. Bizning jamiyatimizda ta'lim bir-biridan bilimlarni uzatish va biz o'zimiz yashaydigan muhitga moslashishimiz va rivojlanishimiz uchun juda muhimdir. Shunday qilib odamlar jamiyatni oldinga siljitadigan va turg'un bo'lmagan bilim va ko'nikmalarni o'rganishlari mumkin bo'ladi. Shunday ekan o'zbek tili dars mashg'ulotlarini tashkil etishda biz mavzudan kelib chiqib turli metodlardan foydalanamiz. Bugungi kunda Respublika ijtimoiy hayotiga keng ko'lamli va shiddatli tezlikdagi axborotlar oqimi kirib kelmoqda. Axborotlarni

tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda o'quvchiga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayoniga, xususan, til ta'limiga ham pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi. Bu vazifani to'liq bajarish maqsadida, eng avvalo, olimlar hamda maktablar, akademik litsey, kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida ishlayotgan o'qituvchilar hamkorligida bir necha muammolarni yechish lozim.



## 2-TOM, 3-SON

Jumladan:

- yangi pedagogik texnologiyalarning mohiyatini aniqlash va uning nazariy asoslarini yaratish;
- uning prinsiplarini ishlab chiqish;
- pedagogik texnologiyalarni amalda qo'llashning samarali yo'llarini tanlash va hokazo.

Amaliyotdagi oddiy qoida shu haqida guvohlik beradiki, nazariy darsning dastlabki 20 daqiqasida o'quvchilarga yangi bilimlarni berish amalga oshiriladi, keyin esa bahs-munozara, kichik guruhlarda ishlash va boshqa shu kabi noan'anaviy metodlarni amalga oshirish orqali berilgan bilim mustahkamlanishi lozim. Agar bilimlarni idrok qilishda bir necha sensorik kanallar birgalikda ishga solingan bo'lsa, ma'lumotlarning qisqa xotiradan uzoq xotiraga o'tish jarayoni tezlashadi, bu esa bilishning asosi bo'lib hisoblanadi. Yo'naltiruvchi matn, muammoli vaziyat, boshqalarni o'qitish kabi usullar mustaqil o'rganilgan, tahlil va muhokama qilingan ma'lumotlarning 90 foizini xotirada saqlanashi uchun imkon beradi. Yuqoridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida an'anaviy metodlar qo'llanilganda, o'quvchilarning axborotni eslab qolish ko'rsatkichining eng yuqori darajasi 30 foizni tashkil etar ekan. Noan'anaviy metodlar qo'llanilganda esa ularning axborotlarni o'zlashtirish darajasi yanada ortib boradi. Har qanday ta'limning maqsadi - bilimni hamda uni amalda qo'llay bilish ko'nikmalari va malakalarini shakllantirish, shunga zarur shaxs sifatleri va ko'rsatmalarni ishlab chiqishdir. Ekspertlarning ta'kidlashlaricha, o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijasida adabiyotlar tahlili, dasturlar, darsliklar, dars berish amaliyotidagi o'quv maqsadlarining aksariyati kognitiv (bilishga oid) sohaga tegishli bo'lishi aniqlangan. Xuddi shu maqsadda jahon pedagogikasida fundamental izlanishlar natijasida o'quv maqsadlari taksonomiyasi vujudga kelgan. U o'quv maqsadlarini belgilashning eng ilg'or usuli bo'lib e'tirof etilgan. Biz yuqorida keltirilgan muammolardan kelib chiqib ushbu ishda ta'lim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tili darslarini o'quv maqsadlari taksonomiyasi (B.Blum taksonomiyasi)dan foydalanib o'qitishning bir qancha metod va usullarini tavsiya etishni maqsad qilib qo'ydik.

Ta'limda o'qitish boyicha mutaxassisAmerikalik mashhur psixolog va pedagog Benjamin Blum tomonidan 1956-yilda asos solingan savol va topshiriqlar tizimi – bilish faoliyati darajalariga asoslangan o'quv maqsadlari taksonomiyasi zamonaviy ta'lim olamida yetarli darajada keng tarqalgan.O'quv maqsadlari taksonomiyasi\_o'quvchilar o'zlashtirishining ma'lum bir darajasidan darak beruvchi aniq harakatlari, mazmunan



**2-TOM, 3-SON**

obyektlarni tabiiy o'zaro bog'liqlik asosida murakkablashib borishini ketma-ket joylashtirish orqali turkumlashtirilishi yoki tizimlashtirilishi.

Taksonomiya – borliqning murakkab tuzilgan sohalarini tasniflash

va sistemalashtirish nazariyasidir. O'quv jarayonidagi o'qitish taksonomiyasi esa oddiydan murakkabgacha bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtirib borish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Ma'lumki, o'qitish jarayonlarida interfaol usullardan foydalanish o'quvchilarni berilgan ma'lumotlarni o'rganishi, tahlil qilishi, o'z bilimlarini mustaqil bayon qila olishlari, ma'lum bir vaziyatda munozaraga kirishishlari, o'zlarini dunyoqarashlarini va xulosalarini himoya qila olishlari hamda vaziyatni baholash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Blum taksonomiyasi aynan ana shunday jihatlarni o'quvchilarda rivojlantirishning o'ziga xos shakli hisoblanadi.

Blum taksonomiyasi quyidagi qismlardan iborat;

**1-bilish darajasi**

<b>O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI</b>	<b>O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari</b>
Axborotni takrorlash yoki tanib olish, ma'lumot va ma'lumotlarni esga olish yo'li bilan yodlab olinadigan toifadir. Bilish va fikrlash darajasi past. Ushbu darajada testlar, etishmayotgan belgilarni almashtirish, ta'riflar va nomlarni yodlash yoki takrorlash, jarayonlarning takrorlanishi yoki jarayonlarni takrorlash kabi vazifalar qo'llaniladi.	Amaldagi atamalar (eslaydi va takrorlaydi); <input type="checkbox"/> Haqiqiy faktlarni biladi; <input type="checkbox"/> Ish tartibini biladi; <input type="checkbox"/> Asosiy tushunchalarni biladi; <input type="checkbox"/> Qoidalarni, qoidalarni biladi.

**2-tushunish darajasi**

<b>O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI</b>	<b>O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari</b>
Bilim va fikrlash darajasi o'rtacha. O'quv materialini tushunish sifatida quyidagi	<input type="checkbox"/> Faktlarni, qoidalarni, tamoyillarni tushunadi;



2-TOM, 3-SON

<p>harakatlar ko'rib chiqilishi mumkin: tarjima - o'quv materialini bitta "tildan" boshqa "tilga" o'tkazish (masalan, matematik formulalarni og'zaki ravishda ifodalash; jadval, diagrammalarda og'zaki ma'lumotlarni taqdim etish va boshqalar); talqin - o'quv materialini "o'z so'zlari bilan", qisqacha tavsif; Bashorat qilish - suhbatning nima bo'lishini, uning oqibatlarini va natijalarini o'quv materiallari asosida bashorat qilish.</p>	<p><input type="checkbox"/> So'z materialini, sxemalarni, grafikalarini, diagrammalarni o'zgartiradi;</p> <p><input type="checkbox"/> Og'zaki materialni gapira oladi va tushunchalarga aylantiradi;</p> <p><input type="checkbox"/> Kelajakda ushbu ma'lumotlarni mumkin bo'lgan oqibatlarini tavsiflaydi</p>
--	--

3-qo'llash darajasi

<b>O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI</b>	<b>O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari</b>
<p>Bilim va fikrlash darajasi o'rtacha. Ushbu toifaga o'quv materiallarini haqiqiy vaziyatda va mutlaqo yangi vaziyatda qo'llash kiradi. Bunga qoidalar, usullar, tushunchalar, qonunlar, tamoyillar, nazariyalarning amaliy qo'llanilishi kiradi. Ta'lim natijalari materialning rang darajasidan ko'ra chuqurroq mahorat talab qiladi.</p>	<p>Kontsepsiya va printsiplarni yangi vaziyatlarda qo'llaydi;</p> <p><input type="checkbox"/> Haqiqiy vaziyatlarda qonunlar va nazariyalarni amalda qo'llash;</p> <p><input type="checkbox"/> Usul yoki ish oqimi to'g'ri ishlatilganligini bildiradi.</p>

4-tahlil qilish darajasi

<b>O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI</b>	<b>O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari</b>
<p>Bilim va fikrlash darajasi eng yuqori darajadir. O'quv materialining tuzilishini aniq qilish uchun uni tarkibiy qismlarga ajrating: butun qismlarni ajratib oling; butunning qismlari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlang, butunning qanday tashkil etilganligini his qiling. Ushbu kategoriya, o'quv</p>	<p><input type="checkbox"/> Yashirin (ko'rinmas) narsalarni ochib beradi;</p> <p><input type="checkbox"/> Fikrni rivojlantirishdagi xato va kamchiliklarni aniqlaydi,</p> <p><input type="checkbox"/> Faktlarni va ularning oqibatlarini farqlaydilar;</p> <p><input type="checkbox"/> Taqdim etilgan dalillarning</p>



2-TOM, 3-SON

materialining mazmunini idrok etishdan tashqari, uning ichki tuzilishi qanday shakllanganligini ham anglatadi	ahamiyatini aniqlaydi.
---	------------------------

5-sintez darajasi

O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI	O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari
Bilim va fikrlash darajasi eng yuqori darajadir. O'quv materialining elementlaridan innovatsion tabiatning bir butunini (natijasini) yig'ish. Yangi natija sifatida biz ta'lim materiallarini mutlaqo boshqacha tartibga soluvchi xabarni (hisobot, nutq), ish rejasini, sxemalarni eslatib o'tamiz. Bunday o'quv natijalari yangi mazmun va yangi tuzilmalarni yaratadigan ijodiy faoliyatdan foydalanishni talab qiladi.	Qisqa ijodiy ish (insho) yozadi; <input type="checkbox"/> Eksperiment uchun o'z rejasini taqdim etadi; <input type="checkbox"/> Har qanday muammoni hal qilish uchun o'z bilimlaridan ijodiy foydalanadi.

6-baholash darajasi

O'QITISH MAQSADINING ASOSIY KATEGORIYALARI	O'quvchi natijalari ko'rsatkichlari
Bilim va fikrlash darajasi eng yuqori darajadir. Ushbu daraja oldingi toifalarning o'rganish natijalariga erishishni anglatadi.	O'quv materialining tuzilish mantig'ini yozma ravishda baholaydi; <input type="checkbox"/> Ichki yoki tashqi mezonlar asosida o'quv materialining ahamiyatini aniqlaydi; <input type="checkbox"/> Qaror va xulosalarning faktlarga bog'liqligini aniqlaydi.

**BU MUHIM!** Ta'lim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tili darslarida o'quvchilarning Blum taksonomiyasi bo'yicha bilishga oid o'quv maqsadiga erishganlik darajasini nazorat qilishda ular tomonidan muayyan mavzu bo'yicha ma'lumot va axborotlarni o'zlashtirganlik darajasini aniqlash maqsadga muvofiq. Buning uchun o'quvchi mavzu bo'yicha atamalar, qoidalar, tushunchalar, faktlar,



## 2-TOM, 3-SON

mezonlar, yoʻnalishlar, kategoriyalar, eslashi, takrorlay olishi, asar voqealarini bayon qila olishi, ularga taʼrif berishi, maʼlumotlarni qayta ishlashlari, oʻz fikrini bayon qilishi, obekt yoki voqeaning oʻziga xos xususiyatlarini ajratib koʻrsatishi kerak boʻladi.

Mavzu: Renessans (10-sinf).

### BILISH

1. Yangi mavzuniga oid faktologik matnlarni oʻqiganda, eshitganda undagi detallarni tushunish.

3. Oʻquvchilarni oʻzbek tilini hurmat qilishga oʻrgatish.

Qoʻllaniladigan usul	Tushuntirish, savol-javob
Dars turi	aralash
Texnologiya	H. A. Оразахынова “Сатылай комплексти талдау”
Koʻrgazma vositalari	Rasmlar, sinov, proektor
Integratsiya	Rus tili, matematika

### BILISH DARAJASI

- “Tib qonunlari” kitobini kim yozgan?
- Z.M. Bobur kim boʻlgan?
- Feʼl qanday soʻroqlarga javob boladi?

### TUSHUNISH

*Oʻquvchilarga oʻtgan zamon feʼllari haqida maʼlumot bering va tushuntiring.*

#### **Diqqat qiling!**

Men bor(moq) -dim.

Sen bor(moq) -ding.

U bor(moq) -di.

Biz bir(moq) -dik.

Siz bor(moq)-dingiz.



2-TOM, 3-SON

Ular bor(moq) -dilar.

**1) daftarda ishlash (qog'ozga yozish)**

yetishtirib bermoq – tayyorlamoq

asos solmoq – tashkil qilmoq

tarjima qilinmoq – o‘g‘irilmoq

to‘plamoq – yig‘moq

yaratmoq – vujudga keltirmoq

**2) matnni tinglab tushunish**

Berilgan terminlarning izohini toptiring va yozdiring.

№	Tushuncha	Tahlil
1	Alloma	Falsafa ilmi, dunyoqarash muammolari bilan shug‘ullanuvchi olim, mutaxassis.
2	Mutafakkir	Ilm-fanning bir yoki bir necha sohasini mukammal egallagan shaxs, olim
3	Faylasuf	Fikr yurituvchi, chuqur falsafi y fi krlash qobiliyatiga ega bo‘lgan kishi, tafakkur egasi
4	Kashfi yotchi	Yangilik yaratuvchi, kashf qiluvchi; ixtirochi.

Matematik munozara bilimlari  $5 = 2 + 3$

Oyna  $6 = 3 + 3$   $16 = 3 + 3$  ni biladi

D) soatlik daqiqalar.

**3) kitob ustida ishlash**

**TAHLIL QILISH**

1. Al-Farg‘oniy Samarqandda tug‘ildi. **Noto‘g‘ri 9**

2. U yunon olimlarining asarlarini o‘qish uchun yunon tilini o‘rgandi. **To‘g‘ri**

3. Al-Farg‘oniyning asarlari lotin va ivrit tillariga tarjima qilingan. **To‘g‘ri**

4. Olimning “Astronomiya asoslari haqida kitob”i Yevropa universitetlarida matematika fani bo‘yicha darslik sifatida foydalanilgan. **Noto‘g‘ri**

59. “Astronomiya asoslari haqida kitob” asarida geografi yaga oid bo‘lim ham bor.

**To‘g‘ri**



## 2-TOM, 3-SON



### QO'LLASH

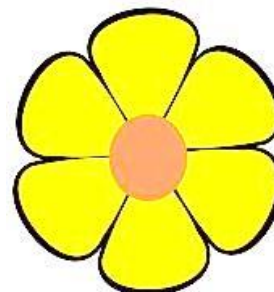
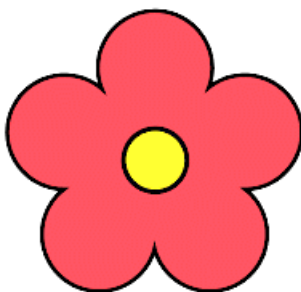
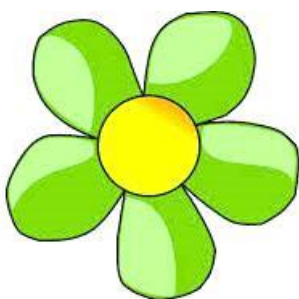
Rasm asosida matn tuzing.

### BIRLASHTIRISH (SINTEZ) o'tgan zamon bilan.

- |              |            |
|--------------|------------|
| 1.Ot nomi    | 1. Sakradi |
| 2.Harakati . | 2.Beshta   |
| 3.Belgisi .  | 3.Qizil    |
| 4.Soni       | 4.Inson    |

### Baholash

Baholashga oid, ya'ni maqsadga muvofiq holda qo'llanilgan material yoki uslublarni baholash uchun tuzilgan testlar bilan ishlash asnosida o'quvchi o'z bilimlarini ichki va tashqi mezonlar asosida baholashni o'rganadi.



### VAZIFA!

“Al-Xorazmiy va algebra” mavzusida ma'lumotlar to'plab, ulardan matn tuzing.

Ta'lim-tarbiya jarayonida Blum taksonomiyasiga binoan o'quv maqsadlarining aniqlanishi, o'quvchilarning o'quv maqsadlariga erishish darajasini nazorat qilish va baholashda nostandart test topshiriqlaridan foydalanish, nazoratning haqqoniyligi, keng qamrovliligini ta'minlaydi. Barcha fanlar qatori o'zbek tili darslarida ham o'quvchilarga ma'lumot berishda ta'limning ilg'or tajribalari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va turli





## 2-TOM, 3-SON

interfaol metodlar asosida ta'lim berish orqali kutilgan natijaga erishish mumkin. Qolaversa, zamonaviy ta'lim berishda o'qituvchi kasb mahoratining turli qirralarini namoyon etishi ham bu davr talabidir.

Ta'lim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tilini o'rgatishda o'quvchilarining mustaqil ta'limini tashkil etishda B.Blum taksonomiyasi asosda yondashuv ularning xayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omillardan ekanligi asoslandi. Blum taksonomiyasi asosida o'quv faoliyatining turli sohalarini qamrab oluvchi quyidagi: kognitiv (bilish), affektiv (hissiy - qadriyatli), psixomotor (harakat)li omillar mustaqil ta'lim olish jarayoni samaradorligini oshirishda muhim axamiyat kasb etadi.

Blum taksonomiyasini o'zbek tili darslarida yuqori sinflarda qo'llashni tavsiya etgan bo'lardik. Yangi chiqqan, amaldagi dasligimiz 6-7-10-sinf uchun berilgan mavzularimizda qo'llanma bo'la oladi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Foydalanilgan adabiyotlar 1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. –Toshkent: 1997.
2. Bloom B.S. Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning. N - Y., McGraw-Hill, 1971. – s-232. 3. Farberman B. L. Oliy o'quv yurtlarida o'qitishning zamonaviy usullari. – Toshkent: 2002 . 4. Ismoilova I. Pedagogikadan amaliy mashg'ulotlar. O'quv qo'llanma. - Toshkent: 2002.
3. Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. –Toshkent: "Fan", 2005.
4. Mengliev B. Ona tili ta'limi: Davr talabi va ijtimoiy zarurat. "Ma'rifat" gazetasi, 2017 yil, 22-fevral soni, 8-9-b.
5. Sayfullaeva R., Mengliev B., Boqieva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: 2007.
6. Mengliev B. O'zbek tilidan universal qo'llanma. –Toshkent: 2010.
7. Pedagogika. Darslik. R. Mavlonov tahriri ostida. –Toshkent: O'qituvchi,2001
8. O'zbek tili [Matn]: 10-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma / Dilafuz Xidoyatova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 196 b
9. Kuysinov O.A. Some Aspects of Modular Educational Technologies Forming Professional Competence of Future Teachers Eastern European Scientific Journal. - Germany, 2018. №4. R.251-257



**2-TOM, 3-SON**

**10.** Kuysinov O.A. Improving the methodologies of raising the effectiveness of continuous education on the basis of ensuring content consistency. «Actual problems of modern science, education and training» Electronic Journal. July, 2021-7/1. ISSN 2181-9750. KHOREZMSCIENCE.UZ. P. 4-8

**11.** Kuysinov O.A., Abduraimov Sh.S., Mamamtov D.N., Zaripov Z.R., Abduraimova G. Stages of Inter-Integration in Ensuring the Quality of Training and Employment of personnel. «INTERNATIONAL JOURNAL OF SPECIAL EDUCATION» Scopus Journal. Vol.37, №.2, 2022. ISSN 0827-33-83. <http://internationaljournalofspecialeducation.com> P. 338-348

